

R

Et tve-egget sverd

En diskusjon av kulturkompetansebegrepets konsekvenser i profesjonelt arbeid med minoritetsetniske barn og familie

Marianne Rugkåsa, Signe Ylvisaker og Ketil Eide

Sammendrag

I Norge har det siden 1990-årene vært vanlig å tilby kurs og videreutdanninger som skal gjøre profesjonsutøvere bedre i stand til å møte mennesker med en minoritetsetnisk bakgrunn. Fokus på og forståelse for minoriteters kultur blir her tillagt stor betydning og behovet for «kulturkompetanse» etterspørres stadig i profesjonell yrkesutøvelse. Det er imidlertid ikke tydelig hva denne kompetansen skal bygge på. Vårt empiriske utgangspunkt for å diskutere kulturkompetanse i profesjonell yrkesutøvelse er videreutdanningen «Barnevern i et minoritetsperspektiv». Barnevernsarbeidernes uttalte behov for kunnskap, slik dette kommer til uttrykk i en evaluering av videreutdanningen, ligger til grunn for vår diskusjon i artikkelen. Vi diskuterer hva en kulturkompetansetilnærming innebærer i praksis og noen konsekvenser en slik tilnærming kan gi for profesjonell yrkesutøvelse overfor barn og deres foreldre. Vi er spesielt opptatt av hvordan fokus på kulturkompetanse kan bidra til annengjøring og essensialisering, og på denne måten skyggelegge forhold som marginalisering og diskriminering.

Abstract

Beginning in the 1990s, a number of nations including Norway established various courses and programs of further education focused on helping professionals to become better equipped to meet and to work with ethnic minorities. Many of these programs were launched and initiated by the state as part of major initiatives aimed at facilitating the integration of minorities into society. In Norway, much attention has been focused on the need for welfare professionals to understand the cultures of ethnic minorities. Demands for increasing cultural understanding and cultural competence among professionals working with minority clients have been central in many programs. One key question left unanswered, however, about these and related programs involves determining what is actually meant by cultural competence. Making use of experiential knowledge acquired during many years of teaching about child welfare work with ethnic minorities, we critically explore culture-related notions expressed both as key goals in many programs and as concepts eagerly sought for by social workers in the field. In examining the concepts of cultural competence, central to many of today's programs for social work education, we wish to focus especially on how these notions impact in various ways on the practices of professionals with minority parents and their children. In so doing, we wish especially to examine whether well-intended culture-related concepts work at cross-purposes to contribute to essentialist, stereotyped and other harmful understandings minimizing and obscuring racism and related processes marginalizing ethnic minorities in Norwegian society.

Innledning

Siden 1990-årene har det vært vanlig å tilby kurs og videreutdanninger som skal gjøre profesjonsutøvere bedre rustet til å møte mennesker som har en annen kulturell bakgrunn enn norsk. Kursene er dessuten også middel for å oppfylle integrasjonspolitiske målsettinger. I slike kurs og videreutdanninger er gjerne begreper som kulturforståelse, kulturkompetanse og kultursensitivitet sentrale og legger føringer for det som formidles¹. Dette er begreper, som i ulike kontekster beskriver hvordan profesjonsutøvere ideelt sett skal møte mennesker med annen etnisk bakgrunn. Vi har selv gjennom mange år deltatt i kunnskapsutvikling og -formidling med mål om å gjøre profesjonsutøvere mer kompetente i arbeidet sitt, først gjennom etterutdanningen «Etnisitet og barnevern ved Høgskolen i Oslo» (Rugkåsa 2008), og deretter gjennom den nasjonale videreutdanningen «Barnevern i et minoritetsperspektiv» (Rugkåsa, Eide og Ylvisaker 2015a). Begge videreutdanningene har vært initiert og finansiert av statlige myndigheter.

Søken etter kompetanse er et trekk ved sosialfaglig arbeid og sosialarbeidere må tilegne seg kompetanse tilpasset ulike temaer og problemstillinger, noe som innebærer både et kunnskaps- og et handlingsaspekt (Bergheim og Ylvisaker 2016). I arbeid med etniske minoriteter har det eksistert en forståelse av at tilegnelse av kunnskap om kulturelle normer og praksiser som antas å eksistere innen gitte grupper, vil lede til økt sensitivitet hos profesjonsutøveren. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om det faktisk er slik. «Kulturkompetanse» handler ofte om å tilegne seg faktakunnskaper om «de andres» kultur, kommunikasjonsformer, oppdragelsesstrategier, omsorgsutøvelse og så videre

(Williams 2006; Rugkåsa 2008). Kultur forstås på denne måten ofte som statisk og som noe «de andre» har, og ikke som dynamiske systemer av kunnskap, ideer, verdier og regler som ligger bak og uttrykkes gjennom all menneskelig samhandling og påvirker hvordan mennesker fortolker, velger og handler (Keesing 1981).

- I arbeid med etniske minoriteter har det eksistert en forståelse av at tilegnelse av kunnskap om kulturelle normer og praksiser som antas å eksistere innen gitte grupper, vil lede til økt sensitivitet hos profesjonsutøveren.

En innvending mot kulturkompetansen er at den bidrar til essensialisering av kultur og slik til å konstruere og opprettholde stereotyper og annengjøring og dermed til at fordommer og diskriminering i menneskers liv usynliggjøres. Dette kan kobles til maktutøvelse i sosialfaglig arbeid hvor sosialarbeidere utøver makt i kraft av sine roller og kontroll over ressurser, i tillegg til symbolsk makt til å definere menneskers problemer og behov. Kulturkompetansediskurser knyttes imidlertid i sosialfaglig samhandling sjelden til maktforhold, som er en sentral men taus dynamikk i samhandlingen. I arbeid med etniske minoriteter vil maktubalansen kunne bli ekstra sterk, fordi minoritetsposisjonen ytterligere kan forsterke den allerede asymmetriske maktrelasjonen.

I denne artikkelen vil vi diskutere etterspørsmål etter og behovet for kulturkompetanse i sosialt arbeid og hva en slik kulturkompetansediskurs kan være uttrykk for. Vi diskuterer hva kulturkompetanse kan innebære i praksis og hva slags konsekvenser diskursen kan gi for sosialfaglig yrkesutøvelse. Vi vil blant annet argumen-

tere for nødvendigheten av i større grad å rette blikket mot den profesjonelles delaktighet i samhandling og kunnskapsproduksjon. På denne måten vil sosialarbeidere i større grad kunne møte andre mennesker i de sosiale kontekster de lever i og som de personene de er, – og ikke kun som representanter for noen «andre».

Vårt empiriske utgangspunkt for å diskutere søken etter kulturkompetanse er videreutdanningen «Barnevern i et minoritetsperspektiv». Videreutdanningen ble etablert i 2008 som et ledd i å utvikle et mer kunnskapsbasert barnevern, og formålet er å «styrke den flerkulturelle kompetansen i praktisk barnevernsarbeid» slik at barnevernsarbeidere skal kunne utvikle sin kompetanse i arbeid med minoritetsetniske familier (Meld. St. nr 6 2012–2013: 79). Videreutdanningen ble i 2010 evaluert av NTNU Samfunnsforskning (Thorshaug m.fl. 2010) og barnevernsarbeiderne uttalte seg her gjennom en survey og intervjuer blant annet om sine behov for kunnskap i arbeid med minoritetsetniske familier i barnevernet. Empiri og resultater fra denne evalueringen, ligger sammen med annen forskning om kulturkompetanse til grunn for vår diskusjon. Artikkelen inngår i forskningsprosjektet «Barnevern i et minoritetsperspektiv» og er en av flere artikler skrevet med utgangspunkt i videreutdanningen.²

I det følgende vil vi først beskrive hvordan sosialarbeidere ofte beskriver sine behov for «kulturkompetanse» slik dette kommer til uttrykk i norske studier og forskning. Deretter vil vi med utgangspunkt i norsk og internasjonal forskning redegjøre for kulturkompetansediskursen i sosialt arbeid før vi diskuterer noen konsekvenser denne diskursen kan gi for arbeid med barn og familier.

Sosialarbeideres kunnskapsbehov i arbeid med etniske minoriteter

Arbeid med etniske minoriteter framstilles ofte som noe annet og mer krevende enn å arbeide med «norske» barn og familier, og både i eldre og nyere studier om sosialt arbeid og etniske minoriteter i Norge uttrykker sosialarbeidere at de opplever det som krevende å skulle arbeide med mennesker med minoritetsetnisk bakgrunn. Språk og kommunikasjon, ulik familieorganisering og syn på barn og barneoppdragelse, vold og fysisk avstraffelse, kjønnsrelasjoner og forhold til religion er eksempler på utfordringer som trekkes fram (Thomsen og Larsen 1994; Rasmussen 2004; Ihle 2008; Holm-Hansen m.fl. 2007; Rugkåsa 2008; Bø 2015; Skivenes 2015). Sosialarbeidere uttrykker på bakgrunn av dette at de i arbeid med minoritetsklienter trenger en annen kompetanse enn den de har tilegnet seg gjennom tidligere utdanning og erfaring. De ovenfor nevnte utfordringer er også eksempler på hva sosialarbeidere etterlyser utdanning i for å øke sin kompetanse i å samhandle med etniske minoritetsklienter. I en undersøkelse hvor 168 barnevernsarbeidere i Norge ble intervjuet, svarte 51 % at de vurderte at de var like eller mer kompetente i å arbeide med minoritetsfamilier som de var med majoritetsfamilier, og 65 % svarte at de opplevde arbeid med minoritetsetniske familier som mer utfordrende enn arbeid med majoritetsetniske familier (Skivenes 2015: 56). Bø (2015) har på bakgrunn av flere studier identifisert fem hovedtema sosialarbeidere angir som særlig utfordrende: Kommunikasjonsproblemer på grunn av manglende felles språk, eller ulike koder for samhandling, kulturelle forskjeller i barneoppdragelse, helseproblemer, og manglende adekvat tilgjengelig

hjelp og strukturelle barrierer som vanskeliggjør tilpasning av tjenester til minoritetsklienters behov. I en sammenliknende undersøkelse om barnevern og minoriteter i Norge, England og USA skulle sosialarbeidere rapportere hva de så som foreldrenes største utfordringer ved å oppdra barna (Kriz og Skivnes 2010). Svarene ble systematisert og plassert i tre kategorier: fattigdom og velferdsproblemer, rasisme og kulturforskjeller. Engelske og amerikanske sosialarbeideres svar var fordelt på alle kategoriene, med et tyngdepunkt på fattigdom som den viktigste forklaringen, mens fordommer og rasisme ble sett som den nest viktigste. Norske sosialarbeidere derimot identifiserte kulturforskjeller som den største utfordringen. Ingen nevnte fordommer og rasisme som en utfordring for minoritetsetniske familier i Norge³. Kun fire av de 23 norske sosialarbeidere som deltok i undersøkelsen nevnte fattigdom som en tilleggssforklaring. Dette er interessant, blant annet i betraktning av at norsk fattigdomsforskning viser at barn i innvandrerfamilier er overrepresentert blant barn som defineres som fattige (Dzamarija 2016; Fløtten og Grødem 2014; Sandbæk og Pedersen 2010). Dette kan skyldes at familier i barnevernet generelt har dårligere økonomi enn befolkningen for øvrig, og at barnevernsarbeidere derfor gir dette liten oppmerksomhet. Eller det kan ha sammenheng med at fokus på kultur og kulturforskjeller overskygger fattigdom og andre utfordringer. Det er imidlertid også viktig å påpeke at det norske universelle velferdssystemet i større grad enn i England og USA sikrer minoriteter en minimum levestandard, noe som muligens kan gjøre fattigdommen mindre påtrengende. Også Thorshaug, Svendsen og Berg (2010) peker på at i en norsk kontekst knyttes barnevernfaglige problemer i stor utstrekning til kulturelle faktorer og problemene

forstås kulturelt, og ofte på bekostning av andre sentrale faktorer som levekår og flyktningsspesifikke forhold. Det samme ser vi i kunnskapsstatusen *Møter mellom innvandrere og barnevernet* (Paulsen, Thorshaug og Berg 2014) hvor forfatterne viser at mye av premisset i diskusjoner av utfordringer i barnevernets arbeid med etniske minoriteter knyttes til kulturforskjeller og manglende kultursensitivitet. De konkluderer blant annet med at det, sammen med dette, er et behov for å legge større vekt på levekårsperspektiv.

Sosialarbeiderne i videreutdanningen «Barnevern i et minoritetsperspektiv»⁴ oppga i evalueringen gjennomført av Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) at bakgrunnen for at de søkte utdanningen var at de opplevde et behov for økt kompetanse i arbeid med etniske minoriteter (89 %) og ønske om en faglig ramme for sine praktiske erfaringer (85 %)⁵ (Thorshaug m.fl. 2010). Utdypende begrunnelser var at barnevernet i økende omfang har fått ansvar for barn og familier med minoritetsetnisk bakgrunn og at sosialarbeidere opplever seg usikre og hjelpeløse i møte med disse familiene. For å bøte på dette ønsket de mer kunnskap både om minoritetsfamilier og «flerkulturelle spørsmål». Flere så dessuten videreutdanningen som en mulighet til kvalifisering i en videre yrkeskarriere (57,5 %). Momenter som også kommer fram i evalueringen fra NTNU er at sosialarbeidere mener at barnevernsarbeid med etniske minoriteter medfører nye utfordringer og problemstillinger som vold, bruk av tolk og traumer og psykiatri, noe som de hevder fører til andre dilemmaer. Enkelte sosialarbeidere sier at de må jobbe mer systematisk i saker med minoritetsfamilier og at sakene må overlates til noen som har erfaring og spisskompetanse på området (Thorshaug m.fl. 2010).

Mange av sosialarbeiderne rapporterer i evalueringen fra NTNU at de har behov for mer opplæring i metoder og modeller. Mer konkret ønsker de å lære hva de kan gjøre i praksis, og etterspør opplæring i konkrete arbeidsredskaper de kan bruke i arbeid med minoritetsfamilier, som eksempel nevnes i saker med vold (Thorshaug m.fl. 2010). En sosialarbeider som ble intervjuet av NTNU ønsket opplæring av samme karakter som gis i veiledere som er utarbeidet av offentlige myndigheter, som for eksempel veileder om bruk av tolk eller i arbeid mot tvangsekteskap. I slike veiledere skisseres framgangsmåter på en manualbasert og instrumentell måte. Mange ønsket å lære hvordan kunnskap de tilegner seg i utdanningen direkte kan overføres til familiearbeid. Følgende sitat som gjengis i rapporten fra NTNU kan illustrere ønsker om instrumentell kunnskap: «Det er litt frustrerende, for kurset har rett og slett gjort alt mer komplisert. Vi kommer fra en hektisk arbeidshverdag og ønsker å lære noen verktøy vi kan bruke i arbeidet, men det vi sitter igjen med er at dette området er enda mer komplekst enn det vi allerede trodde!» (Thorshaug m.fl. 2010: 139).

- Selve forestillingen om å inneha kompetanse på andre mennesker fører til at de objektiveres, altså at de ikke oppfattes som mennesker med individuelle særtrekk og behov, men som representanter for en kulturell kategori.

Slik mange av sosialarbeiderne beskriver det i evalueringen fra NTNU, omtaler de sosialt arbeid med etniske minoriteter som et eget avgrenset faglig område hvor det kreves spesifikk kunnskap og kompetanse som det er mulig å opparbeide seg. Dette er også tilfelle i mye av litteraturen som vi har

henvist til ovenfor. Kompetansen som kreves framstilles ofte som noe som sosialarbeidere angivelig i utgangspunktet ikke har. Arbeid med etniske minoriteter synes derfor i liten grad å oppfattes som integrert i faget sosialt arbeid, snarere finnes det forestillinger om at det er noen spesifikke metoder, teknikker eller kvaliteter som kan bidra til et mer kompetent arbeid med minoritetsetniske barn og familier.

Kulturkompetansediskursen i sosialt arbeid

Kulturkompetansebegrepet lar seg ikke definere presist og det finnes utallige definisjoner av begrepet (Williams 2006). Det blir ofte et teknisk begrep som henspiller på ferdigheter som kan tilegnes, og hvor kultur ofte blir synonymt med etnisitet, nasjonalitet eller språk (Kleinman og Benson 2006). Kulturkompetansediskursen i sosialt arbeid kan være et svar på utfordringer sosialarbeidere erfarer i arbeid med mennesker med minoritetsetnisk bakgrunn. Diskursen er ifølge Ellassi (2013) oppstått for å gjøre den «kulturelle andre» forståelig. Kulturkompetanse kan oppfattes som et verktøy som skal effektivisere arbeid med minoritetsklinter (Ellassi 2015) og forutsetter at det finnes en definerbar og målbar kulturell kunnskap som kan læres og anvendes for å håndtere kulturelle forskjeller på kompetente måter. Kulturkompetanse kan på denne måten tilby sosialarbeidere en ramme for å forstå, kommunisere og samhandle effektivt med andre mennesker på «tvers av kultur», og bidra til å dekke et behov for å forstå relasjoner mellom kulturell majoritet og minoritet (Be-Ari og Strier 2010).

En rekke forskere innen sosialt arbeid er kritiske til kulturkompetansediskursen og forestillingen om at sosialarbeidere kan ha

kompetanse på andre mennesker eller kulturer. Be-Ari og Strier (2010) argumenterer for at en ikke trenger kulturkompetanse, og at kulturkompetanse, slik det tradisjonelt defineres, ikke er en nødvendig forutsetning for å arbeide med forskjeller. De hevder at kulturkompetansediskursen er basert på en essensialistisk forståelse av kultur, og er å betrakte som et «verktøy» for å ta kontroll over kulturelle minoriteter for institusjonelle formål. Selve forestillingen om å inneha kompetanse på andre mennesker fører til at de objektiveres, altså at de ikke oppfattes som mennesker med individuelle særtrekk og behov, men som representanter for en kulturell kategori (Dean 2001). Kulturell kunnskap vil heller ikke nødvendigvis føre til den rette handlingen, men kan til og med være skadelig, nettopp fordi en kan forledes til å tro at en forstår den andre, og slik reduserer og behandler ham eller henne i henhold til kunnskapen, og ikke som hvem de er og hvilken kontekst de lever i (Be-Ari og Strier 2010). Forestillinger om at det er mulig å tilegne seg kunnskap om «de andre» har røtter i et instrumentelt kunnskapssyn med behov for administrativ kontroll og effektivitet (Dean 2001). Dette kan ses i sammenheng med koloniale diskurser om «den andre» (Ranta-Tyrkkø 2011; Christie 2010; Jönsson 2013) og forestillingene kan bidra til rasisme og diskriminering, som vi kommer tilbake til nedenfor.

Kulturkompetansediskursen forholder seg i liten grad til makt og kritikk av undertrykkelse på bakgrunn av forhold som etnisitet, kjønn og klasse, og hvordan dette påvirker sosialfaglig praksis (Pon 2009). Analyser fra Sverige og Norge viser hvordan sosialarbeidere forstår minoriteters sosiale problemer som resultat av kulturelle forskjeller og ikke som relatert til ujevne maktrelasjoner og minoriteters under-

ordnede posisjon i det svenske og det norske samfunnet (Elassi 2015; Kriz og Skivenes 2010). En slik diskurs kan gjøre at sosialarbeidere individualiserer rasisme og undertrykking og ikke blir i stand til å avdekke institusjonell rasisme og undertrykking på de ulike nivåer dette oppstår (Abrams og Moio 2014; Christie 2010). På samme måte understreker Pon (2009) hvordan kulturkompetansediskursen fungerer som en erstatning for en ny rasisme gjennom fokus på kulturforskjeller, annengjøring og hierarkisering av grupper. Også Williams og Parrott (2012) hevder at et for sterkt fokus på kultur og kulturkompetanse kan føre til en mer diskriminerende praksis og til at en ikke ser sosiostrukturelle mekanismer og institusjonelle prosesser. Selve utgangspunktet for kulturkompetanseperspektivet var å vise respekt for kulturelle forskjeller (Ortega og Faller, 2011). I stedet har det ført til overdrivelse av kategoriske likheter og stereotype oppfatninger. I den grad kunnskap om «den andre» forsterker stereotypier, advarer Lee og Farrell (2006) mot at kulturkompetanse kan være en «bakdør til rasisme».

Når en snakker om kultur snakker en nesten alltid om klientenes kultur, sjelden om de profesjonelles (Christie 2010; Kleinman og Benson 2006). Det er som regel minoriteters kategoriske annerledeshet som gjøres til gjenstand for oppmerksomhet. I sosialt arbeid er det mest hensiktsmessig å innta en posisjon av total åpenhet, selvbevissthet og å tilstrebe posisjoner hvor en møter og samhandler med «de andre». Pon (2009) hevder at det er viktigere å fokusere på seg selv enn på «de andre», og på hvordan ens egne posisjoner påvirker hvordan en konstruerer og samhandler med andre mennesker. Å respektere forskjeller krever noe som ligger bortenfor kunnskap og innenfor relasjonelle

sfærer (Be-Ari og Strier 2010). Det kreves at en aksepterer at forskjeller eksisterer og at en er seg bevisst at menneskers liv er komplekse og ikke alltid kan forstås.

Durey (2010) som viser til studier av hjelpeprofesjoner i Australia og USA, konkluderer med at kunnskaper om kulturelle faktorer per se og kontakt med andre «kulturelle» grupper, ikke nødvendigvis leder til kompetent praksis. Like viktig, eller kanskje viktigere er refleksivitet over egen kulturelle praksis og fordommer på individuelt, systemisk og institusjonelt nivå. I en gjennomgang av historisk og teoretisk utvikling av en kulturell kompetent praksis, konkluderer også Kohli, Huber og Faul (2010) med at det viktigste er sosialarbeideres selvbevissthet og innsikt i egne verdier, og å være bevisst egne kulturelle røtter, skjevheter i ulike systemer og å kunne gjenkjenne ulike former for undertrykking. Videre at sosialarbeidere gjennom erfaringer i møte med andre kan erkjenne og ta hensyn til det enkelte menneskes livssituasjon. De argumenterer for at varme, empati og ekthet er kjerneverdier i et kulturelt kompetent arbeid. Nasjonal og internasjonal forskning har vist at det ikke eksisterer metoder eller modeller som har vist seg å være mer egnet i arbeid med minoritetsborgere enn øvrig befolkning. Det som er mest avgjørende er å få til en god kommunikasjon mellom sosialarbeideren og klientene (Holm-Hansen, Haaland og Myrvold 2007; Skytte 2008a). Garran og Rozas (2013) som er opptatt av å gjenopprette kulturkompetansebegrepet, argumenterer for at begrepet skal favne vidt og inkludere sosialarbeiderens bevissthet og kunnskap om kategorier som kjønn, makt, klasse og egne verdier.

Danso (2015) hevder at kulturkompetanse, forstått som bevissthet, kunnskaper og ferdigheter, ikke er tilstrekkelig.

Det kreves også at en fokuserer på sosial endring for å motarbeide marginalisering og undertrykkelse. Danso (2015) tar til orde for at sosialarbeidere må innta en kritisk kulturell tilnærming og engasjere seg i endring av sosial praksis. Uten et slikt kritisk utgangspunkt risikerer en at sosialt arbeid fører til dårligere kvalitet på tjenestene.

I et forsøk på å oppsummere hva et kulturelt kompetent sosialt arbeid innebærer, legger Marsh (2004) vekt på tre elementer: For det første at en vurderer, forstår og tar ansvar for egne holdninger og verdier, for det andre at en lærer om og utvider egen forståelse for og erfaring med ulike individer og grupper, og for det tredje at en anvender kunnskap slik at en blir forkjemper for et likestilt samfunn. Marsh tar til orde for at kunnskap og forståelse må inkorporeres i enhver profesjonell handling på individuelt, institusjonelt og samfunnsmessig nivå mot et mål om rettferdighet. Hun understreker dessuten at å arbeide i et flerkulturelt samfunn først og fremst innebærer at en gransker egne holdninger og verdier, både hvor de kommer fra og hvordan de influerer på hverdagslige handlinger.

Med erfaring fra egen praksis, foreslår Dean (2001) en alternativ tilnærming til den mer tradisjonelle kulturkompetansediskursen og oppfordrer hjelperen å ha som mål å være bevisst sin manglende kompetanse og snarere søke *forståelse for* enn *kompetanse på* menneskers komplekse liv og handlinger. Å arbeide ut fra en bevissthet om manglende kompetanse gjør at en gir rom for å rette søkelyset mot alt en ikke kan, ikke forstår og hvilke fordommer som preger oss, i stedet for å ha fokus på klienten. En slik tilnærming kan minne om en etnografisk tilnærming (Kleinmann og Benson 2006), en metode som handler om samspill med andre mennesker i den konteksten de befinner seg i. I slik samhandling

gis en mulighet til å lære om hverandres verdier og fordommer og hvordan disse påvirker en. Ved å delta åpent i kommunikasjon og å likestille egen ekspertkunnskap med klienters egne erfaringer og forståelser kan en få kunnskap om hvordan mennesker lever sine liv ulikt, avhengig av sine egne forutsetninger. Slik kan en undersøke hva som står på spill for den enkelte, og hva de definerer som et problem. Dersom sosialarbeidere tar i betraktning individers sammensatte identiteter, og hvordan deres erfaringer påvirker deres syn på verden og hvordan de uttrykker seg kan forestillingen om at en må besitte viten om en rekke kulturer begrenses (Ortega og Faller 2011).

Diskusjon: Kulturkompetanse – En bakdør til rasisme?

Profesjonsutøvere er påvirket av samfunnets til enhver tid rådende diskurs om «de andre» og dette inngår som en sentral del av deres forforståelse. Hvordan profesjonsutøvere samhandler med menneskene de arbeider med, kan også fortelle om rådende kulturelle og ideologiske diskurser i majoritetssamfunnet. I en norsk velferdsstatlig kontekst rettes blikket gjerne mot «de andre», og «deres» kulturelle praksiser og verdier. Etniske minoriteter blir ofte beskrevet på bakgrunn av en essensialistisk kategorisering som nettopp vektlegger kulturelle forskjeller og i liten grad legger vekt på selve samhandlingen mellom etniske minoriteter og profesjonsutøvere og konteksten denne inngår i (Ihle 2008; Rugkåsa 2012).

Begrepet kulturkompetanse kan gi forestillinger om at det vil være mulig å tilegne seg kunnskap om etniske minoriteter, og at dette oppfattes som en form for objektiv kunnskap. Kulturkompetanse oppfattes derfor som en «nøytral»

posisjon som kan hjelpe profesjonsutøvere til å håndtere og forstå «de andre». Sosialfaglig arbeid med barn og familier skjer ofte i en kontekst der det er utviklet standardiserte metoder og manualer som verktøy for å effektivisere og strømlinjeforme arbeidet (f.eks. Kvellø 2015; Gamst 2011). Kategorisering av individer, sosiale problemer og tjenester inngår også i en slik kontekst. Søken etter en «objektiv» kunnskap, kategorisering og essensialisering kan være forsøk på å redusere kompleksiteten i sosialfaglig arbeid og kan forstås som en strategi for enklere å kunne håndtere et krevende arbeid (Lipsky 1980; Rugkåsa 2012). Kulturkompetanse kan derfor gjennom kategorisering og forenkling være et svar på krav om standardisering med ambisjon om økt kvalitet og bedre resultater av sosialfaglige tjenester (Be-Ari og Strier 2010; 2015).

- Mens det i tidligere kolonistater har tvunget seg fram en selvgranskning og oppmerksomhet mot kolonialistiske ideologier, har det derimot i de nordiske landene vært en motvilje mot å se seg selv som aktører i kolonialismen.

At kultur blir en innfallsvinkel i arbeid med etniske minoriteter kan slik være et utslag av kulturalisering, en prosess som innebærer at gitte situasjoner, problemer eller annerledeshet fortolkes og forklares på grunnlag av generaliserte kulturelle fortolkninger framfor individuelle, sosiale eller politiske forhold (Rugkåsa m.fl. 2015b). I en slik prosess identifiseres og kategoriseres «de andre» som forskjellig fra samfunnets kulturelle majoritet og individer, og vil i kraft av sin minoritetsetniske identitet kunne bli oppfattet som spesielt utfordrende. Kulturell kategorisering kan på denne måten

gjøre at kulturforklaringer framstår som naturlige og at kunnskap om kulturelle forhold (kulturkompetanse) etterspørres. Kulturer blir ofte beskrevet som avgrensede og i opposisjon til hverandre, og det konstrueres en hierarkisk forskjellighet mellom ulike kulturer (Keskinen 2011). Dikotomisering av kulturelle forskjeller vil kunne produsere og forsterke maktposisjoner og hvor majoritetens kulturelle normativitet blir dominerende i minoritets- og majoritetsrelasjoner. Et overdrevent kulturfokus vil kunne tilsløre sosiale problemer og usynliggjøre hvordan strukturelle og institusjonelle mekanismer kan føre til diskriminering (Rugkåsa m.fl. 2015b). I tillegg kan et overdrevent kulturfokus føre til at sosialarbeidere ikke ser eller stoler på sin profesjonelle kompetanse og at kunnskapene og ferdighetene de besitter er gyldige i arbeid med etniske minoriteter.

Kulturalisering kan i mange situasjoner skape eller forsterke annengjøring (Rugkåsa m.fl. 2015b). Med *annengjøring* forstås prosesser hvor grupper og deres praksiser identifiseres med referanse til synlige fysiske eller kulturelle karakteristikk (Johnson m.fl. 2004). Annengjøring kan bidra til å skape avstand mellom sosialarbeidere og minoritetsetniske familier. Kulturalisering og annengjøring kan dessuten føre til stereotype og stigmatiserende oppfatninger som vil prege møter og samhandling mellom mennesker (Skytte 2008b). Verdier eller praksiser som framstår som forskjellig fra majoritetens kan i slike situasjoner gjøre at individer oppfattes og behandles som representanter for en kategori snarere enn som selvstendige individer. En konsekvens av annengjøring er at det blir enklere å egenskapsforklare andre mennesker gjennom at de tillegges holdninger og verdier på bakgrunn av en gitt kulturell tilhørighet (Skytte 2008b). I den

grad kunnskaper om «de andre» bidrar til annengjøring og til å forsterke stereotypier, kan dette føre til diskriminering eller rasisme legitimert gjennom kulturelle termer (Ålund 2004; Jönsson 2013). Dette kan ses som videreført fra postkolonial tenkning og praksis (Ranta-Tyrkkø 2011; Jönsson 2013; Badwall 2016). Dette er teoretiske perspektiver som undersøker hvordan tidligere kolonialisme fremdeles påvirker menneskers materielle og diskursive liv (Gullestad 2006). Forskning og teoridannelse i sosialt arbeid gjenspeiler i stor utstrekning vestlige verdier (Johansson m.fl. 2008; Badwall 2016) og forskningen utføres gjerne i land som historisk har vært aktører i kolonialisme. Mens det i tidligere kolonistater har tvunget seg fram en selvgranskning og oppmerksomhet mot kolonialistiske ideologier, har det derimot i de nordiske landene vært en motvilje mot å se seg selv som aktører i kolonialismen (Keskinen m.fl. 2009). Dette har bidratt til at rasisme og diskriminering ikke blir forstått som ideologisk integrert i samfunnet, men heller som uttrykk på individuelt nivå (Nylund 2006). Jönsson (2013) plasserer kulturkompetansen i en kolonial diskurs og hevder at kulturalisering av sosiale problemer har påvirket sosialt arbeids utdanning og praksis. Tenkningen om at det finnes en spesifikk kunnskap om de «andre» har fått store konsekvenser for hvordan sosialarbeidere arbeider med minoritetsetniske klienters sosiale problemer. Et slikt overdrevent fokus på «de andre» marginaliserer og avviser menneskers egne livserfaringer. Et slikt fokus kan også gjøre at sosialarbeidere opplever usikkerhet og liten trygghet på egen kompetanse.

At minoritetsetniske klienters problemer blir forstått på bakgrunn av deres opprinnelseskultur kan også føre til at sosial-

arbeidere overser hvordan egne verdier, handlinger og selvforståelse påvirker samhandlingen. Rugkåsa og Ylvisaker (2015) analyserte 43 skriftlige oppgaver der sosialarbeidere reflekterte over konkrete situasjoner fra egen barnevernfaglige praksis med etniske minoriteter. Sosialarbeiderne oppdaget gjennom refleksjonsprosessen nye sammenhenger og forståelse av hvordan komplekse relasjoner virker inn på menneskers liv og sosialfaglig praksis. Ikke minst fikk de økt bevissthet om egen maktutøvelse og delaktighet i kategoriseringsprosesser (Rugkåsa og Ylvisaker 2015). I utgangspunktet var problemstillingene i de konkrete sakene relatert til forhold som ble definert som «kulturelle». Etter kritisk refleksjon og analyse av hva sakene handlet om, ble kulturelle aspekter i de fleste tilfellene nedtonet. Det problematiske dreide seg i større grad om forhold som fattigdom, omsorgssvikt, sosialarbeideres manglende ressurser, tverrfaglig samarbeid eller organisatoriske forhold. Gjennom kritisk refleksjon dreide sosialarbeiderne blikket fra «de andre» til seg selv, først og fremst gjennom å utforske kategorisering og maktstrukturer som de inngår i og som påvirker sosialt arbeid. I profesjonell yrkesutøvelse er det nødvendig å utfordre sine egne posisjoner (de Montigny 1995). Dette kan gjøres ved å analysere hvordan individer og situasjoner påvirkes av komplekse individuelle, kulturelle og strukturelle relasjoner, som politiske og institusjonelle forhold, interessekonflikter og samfunnets dominerende normer og verdier. På denne måten kan en bedre forstå hvordan gitte kulturelle verdipreferanser og handlemåter påvirker tolkning, forståelse og handling i konkrete situasjoner.

Til tross for at sosialarbeidere har uttrykt ønske om å lære hvordan de konkret kan jobbe med minoritetsklienter og at mange

etterspør konkrete metoder og modeller, uttrykker mange i NTNUs evaluering av *Barnevern i et minoritetsperspektiv* at de gjennom videreutdanningen fikk større faglig selvtillit i arbeid med minoriteter og trygghet på at de som profesjonelle sosialarbeidere har kompetanse i dette arbeidet, selv om problemstillingene ikke var blitt enklere (Thorshaug m.fl. 2010: 115). Dette kan vi forstå som at når sosialarbeiderne fordypet seg i og diskuterte ulike spørsmål knyttet til sosialt arbeid og etniske minoriteter kunne de gjenkjenne sosiale problemer og sosialfaglige utfordringer som var kjent fra arbeid med «norske» barn og familier. Noe av dette kan handle om kulturelle normer og verdier, mens andre ting kan handle om fattigdom, psykiatri eller arbeidsløshet.

Et kulturelt kompetent arbeid med barn og familier fordrer kunnskap og bevissthet om hvordan maktrelasjoner som klasse, kjønn, etnisitet, kultur, seksualitet og funksjonsevne påvirker menneskers liv. Slike forhold påvirker direkte i samhandling mellom sosialarbeidere og barn og familier. Når det gjelder arbeid med barn søkes også kompetanse på andre områder, som å samtale med barn (Gamst 2011; Kjelaas 2016), å tilrettelegge for barns deltakelse (Gulbrandsen 2014), kompetanse i å håndtere vold og overgrep (Øverlien 2012; Øverlien m.fl. 2016) eller kompetanse i å undersøke og vurdere barns omsorgssituasjon (Kvelling 2015; Bunkholt og Kvaran 2015). Vi vil imidlertid presisere at det i arbeid med etniske minoriteter i tillegg til denne typen kunnskap også er noen flere faktiske forhold det vil være hensiktsmessig å ha kunnskap om, som migrasjon og migrasjonsprosesser, innvandrings- og integreringspolitikk, transnasjonale familiekonstellasjoner, eller bruk av tolk i møte med hjelpeapparatet. I arbeid med minori-

tetsetniske barn og familier trengs kunnskap om minoritetsetniske foreldre og barns livsvilkår og levekår i samfunnet og om risikofaktorer i deres oppvekst. Ikke minst trengs forståelse for hvilke utfordringer og konsekvenser slike ulike forhold kan medføre for minoritetsetniske barn og familier og for samspillet mellom familiene og barnevernet. Flyktningers og enslige mindreåriges særskilte rettigheter er et eksempel på dette (Stang 2012; Sandberg 2012). Kunnskap om behov for og rettigheter til tolk i møte med hjelpeapparatet og kompetanse i å kommunisere gjennom tolk er et annet eksempel (Jareg og Pettersen 2006).

I en globalisert verden har mange mennesker tilhørighet og relasjoner til andre mennesker og steder i flere land og deres liv kan ikke bare forstås med utgangspunkt i tilværelsen i Norge. I arbeid med minoritetsfamilier og -barn er det derfor nødvendig, både i teori og i praksis, å inkludere perspektiver på global migrasjon, både på individuelt og strukturelt nivå (Righard 2015). Kunnskap om migrasjon og migrasjonsprosesser er derfor sentralt i et kontekstuellt perspektiv i arbeid med minoritetsetniske familier (Fuglerud 2001). Bakgrunn for migrasjon, om det var en tvungen flukt på grunn av krig og nød, eller om den var frivillig og motivert av arbeid, utdanning eller familiære forhold vil være av betydning. Dette gjør at familier, eller ulike familiemedlemmer, kan ha forskjellige erfaringer både før, under og etter selve migrasjonen, noe som får betydning for hvordan selve flyttingen fra et land til et annet oppleves og for tilpasningen til og tilværelsen i et nytt hjemland (Skytte 2008a; Varvin 2015). Transnasjonale relasjoner kan også få konsekvenser for barns og familiers tilhørighet og integrasjon i Norge (Engbrigtsen 2012). Dette kan handle om ønsker om å opprettholde normer og verdier fra sitt

opprinnelsesland i sitt nytt hjemland (Gilliam m.fl. 2005; Carling m.fl. 2012) eller sosiale og økonomiske relasjoner i andre land som kan påvirke familiers tilværelse i Norge. Internasjonal migrasjon, innvandringsregulering og integreringspolitikk vil også påvirke familiers liv og hverdag i Norge (Castles og Miller 1993; Brochmann og Hagelund 2010; Fernandes 2011).

Konklusjon

Kulturkompetanse som tilnærming i arbeid med etniske minoriteter er et tve-egget sverd som i en forstand kan føre til bedre praksis, men som også kan føre til diskriminering og stigmatisering (Korbin 2002). Kulturkompetansenetningen fører ofte til en statisk og endimensjonal forståelse av både mennesker og kultur og tilslører dermed forhold som makt, privilegier og strukturelle krefter som former menneskers liv (Garran og Rozas 2013; Pease 2010). Samtidig kan kulturkompetansediskursen bidra til at profesjonsutøvere nedvurderer sin kompetanse til å arbeide med etniske minoriteter. Dersom profesjonsutøvere i for stor grad tar utgangspunkt i familiers kulturelle bakgrunn i vurdering av deres situasjon og problemer, kan dette forhindre at de forholder seg til familienes egen forståelse av situasjonen. På denne måten reduseres barns og foreldres mulighet til å kunne uttale seg som kompetente aktører i egne liv. Å undersøke hva som betyr noe for enkeltmennesker handler ikke om teknikker og ferdigheter, eller med andre ord, om kulturkompetanse. Ved å undersøke hva som er betydningsfullt i menneskers liv, og gjennom å lære om deres erfaringer vil profesjonsutøvere kunne få en konkret forståelse for deres situasjon. Slik vil også mening og fortolkning av kulturelle forhold kunne synliggjøres i samhandling mellom

profesjonsutøvere og barn og familier. Det er og sentralt å undersøke hva som påvirker samhandling mellom profesjonsutøvere og etniske minoriteter og hvordan politiske og organisatoriske forhold i velferdsstaten spil-

ler inn. En slik tilnærming, som inkluderer barns og familiers perspektiv, kan gi en kontekstuell forståelse av sosiale problemer og synliggjør at menneskers situasjon og sosiale problemer er komplekse.

Noter

¹ Kort oppsummert sier Qureshi (2009) at *kulturkompetanse* innebærer å ta hensyn til kunnskaper om egen og andres kultur i samhandling og fortolkning av handling og levemåte. *Kulturforståelse* forstås som behov for kunnskap om hvordan ens virkelighetsoppfatning, verdier og væremåter påvirkes av egne og andres kulturelle normer, mens *kultursensitivitet* handler om hvordan en skal rette oppmerksomhet mot egne og andres kulturelle preferanser og innebærer en bevissthet om egen livshistorie, holdninger og normer, kunnskap om bakgrunnen til den en møter og en bevissthet om hvordan alt dette spiller inn i samhandling og kommunikasjon (Qureshi 2009). Vi differensierer i denne artikkelen i liten grad mellom ulike begrep som henspiller på å ta hensyn til kulturelle aspekter i sosialfaglig arbeid, og omtaler den tilnærming og forståelse slike begreper er uttrykk for som kulturkompetanse.

² I 2012 innvilget også Barne-, likestillings- og diskrimineringsdepartementet midler til et forskningsprosjekt som skulle analysere kasus barnevernsarbeidere hadde skrevet som et ledd i videreutdanningen i 2008 og 2009. I fire andre artikler diskuteres mer inngående innholdet i videreutdanningen og erfaringer fra undervisningen og vi peker på noen sentrale kunnskapsområder som særlig har blitt viet oppmerksomhet fordi barnevernsarbeiderne beskrev dem som spesielt utfordrende (Rugkåsa m.fl. 2015a), omsorgsutøvelse overfor barn med minoritetsbakgrunn (Eide et al., 2015), kulturalisering i barnevernsarbeid (Rugkåsa m.fl. 2015b) og diskurser i barnevernet om minoritetsforeldre; om hvordan barnevernsarbeidere gjennom beskrivelse av praksis definerer minoritetsklinter (Ylvisaker m.fl. 2015).

³ Kultur som forståelse og fortolkning finner vi også i studier av statlige integreringsprogram (Fernandes 2015; Rugkåsa 2012), i studier av sosialarbeiderutdanningers undervisning om sosialt arbeid og etniske minoriteter (Østby 2008) og i studier av hvordan sosialarbeidere forstår og jobber med minoritetsetniske borgeres sosiale utsatthet (Ylvisaker 2004).

⁴ Deltakergruppen på videreutdanningen ble dominert av kvinner, med en kjønnsfordeling på 86 % kvinner og 14 % menn. Studentene befant seg i et aldersspenn fra 31 til 50 år. De finnes ikke tall for andelen deltakere med henholdsvis majoritets- og minoritetsbakgrunn, men blant de som deltok i NTNUs evaluering av utdanningen oppga 16 % at de har minoritetsetnisk bakgrunn. Når det gjelder utdanning oppga 82 % av deltakerne at de hadde en bachelorgrad i helse- og sosialfag eller tilsvarende. 58 % hadde mer enn fem års yrkeserfaring, og 88 % arbeidet i offentlig sektor. Halvparten jobbet i en kommunal barneverntjeneste, mens de øvrige fordelte seg på statlig barnevern på regionalt nivå, barneverninstitusjoner eller øvrige arbeidsplasser (skole, omsorgssentre, asylmottak, støttesentre og lignende). Drøyt halvparten hadde jobbet mindre enn fem år ved daværende arbeidsplass (Thorshaug m.fl. 2010).

⁵ På spørsmål om bakgrunnen for at de søkte utdanningen kunne det krysses av for flere svaralternativ.

Litteratur

Abrams, L.S. og Moio, J.A. 2014. Critical race theory and the cultural competence dilemma in social work education. *Journal of Social Work Education* 45(2): 245–261.

- Badwall, H. 2016. Critical reflexivity and moral regulation. *Journal of Progressive Human Services* 27(1): 1–20.
- Be-Ari, A. og Strier, R. 2010. Rethinking cultural competence: What can we learn from Levinas? *British Journal of Social Work* 40(7): 2155–2167.
- Bergheim, B. og S. Ylvisaker. 2016. Utvikling av relasjons- og kommunikasjonskompetanse i undervisning av sosionomstudenter. *Fontene forskning* 1/2016.
- Brochmann, G. og Hagelund, A. 2010. *Velferdens grenser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bunkholdt, V. og Kvaran, I. 2015. *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bø, B.P. 2015. Social work in a multicultural society: New challenges and needs for competence. *International Social Work* 58(4): 562–574.
- Carling, J., Menjivar, C. og Schmalzbauer, L. 2012. Central themes in the study of transnational parenthood. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38(2): 191–217.
- Castles, S. og Miller, J.M. 1993. *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. Fourth edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Christie, A. 2010. Whiteness and the politics of «race» in child protection guidelines in Ireland. *European Journal of Social Work* 13(2): 199–213.
- Dean, G.R. 2001. The myth of cross-cultural competence. Families in society. *The Journal of Contemporary Human Services* 82(6): 623–630.
- Danso, R. 2015. An integrated framework of critical cultural competence and anti-oppressive practice for social justice social work research. *Qualitative Social Work* 14(4): 572–588.
- de Montigny, G.A.J. 1995. *Social Working: An Ethnography of Front-line Practice*. Toronto, Ontario: University of Toronto Press.
- Dzamarija, M. T., red. 2016. *Barn og unge voksne med innvanderbakgrunn. Demograf utdanning og inntekt* (bind 23). Statistisk sentralbyrå (Statistics Norway).
- Durey, A. 2010. Reducing racism in Aboriginal health care in Australia: where does cultural education fit? Australian and New Zealand. *Journal of Public Health* 34: 587–592.
- Eide, K., Rugkåsa, M. og Ylvisaker, S. 2015. Omsorg for andre(s) barn. Barnevern, profesjon og minoritet. *Fontene forskning* 1: 60–71.
- Elassi, B. 2013. Orientalist social work: Cultural otherization of Muslim immigrants in Sweden. *Critical Social Work* 14(1): 33–47.
- Elassi, B. 2015. Constructing cultural Otherness within the Swedish welfare state: The cases of social workers in Sweden. *Qualitative Social Work* 14(4): 554–571.
- Engebrigtsen, A. 2012. Omsorg og barn utenfor barndommen. I: Eide, K., red. *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fernandes, A.G. 2011. En studie av to integreringstiltak og deres underliggende ideologi. I: Bø, B.P., red. *Multikulturell teori og flerkulturelle praksiser*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Fernandes, A.G. 2015. Introduksjonsprogrammet for nyanlännda i Sverige, Danmark og Norge. I: Righard, E. og Montesino, N., red. 2015. *Socialt arbete och migration*. Malmø: Gleerup.
- Fløtten, T. og Grødem, A. S. 2014. *Helhetlige tiltak mot barnefattigdom: en kunnskapsoppsummering* 2014: 18. Oslo: Fafo.
- Fuglerud, Ø. 2001. *Migrasjonsforståelse: flytteprosesser, rasisme og globalisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gamst, K. T. 2011. *Profesjonelle barnesamtaler: å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Garran, A. M., og Rozas, L. W. 2013. Cultural competence revisited. *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work* 22(2): 97–111.
- Gilliam, L., Olwig, K.F. og Valentin, K. 2005. *Lokale liv, Fjerne forbindelser. Studier av barn, unge og migration*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gruber, S. 2015. Kulturkompetens i institutionsvård for barn och unga. I: Righard, E. og Montesino, N., red. *Socialt arbete och migration*. Malmö: Gleerup.
- Gulbrandsen, L.M. 2014. red. *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis – en utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. 2006. *Plausible Prejudice*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holm-Hansen, J., Haaland, T og Myrvold, T. 2007. *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt*. Oslo: NIBR-rapport 2007:10.
- Ihle, R. 2008. *Søkelys. Perspektiver på arbeid med etniske minoriteter i velferdstjenestene*. Oslo: Høyskoleforlaget.
- Jareg, K. og Pettersen, Z. 2006. *Tolk og tolkebruker – to sider av samme sak*. Bergen: Fagbokforlaget
- Johnson, J.L, Bouttorff, J.L., Browne, A.J., Grewal, S, Hilson, B.A. og Clarke, H. 2004. Othering and being othered in the context of health care services. *Health Communication* 16(2): 253–271.
- Johansson, I.M, Sewpaul, V. Horverak, S., Schelderup, L., More, C. og Bernholdt, L. 2008. Innovations in social welfare. Empowerment and globalization in a Nordic social work education context. *Journal of International Social Welfare* 17: 260–268.
- Jönsson, J. H 2013. Social work beyond cultural otherisation. *Nordic Social Work Research* 3(2): 159–167.
- Keesing, R. 1981. *Cultural Anthropology. A Contemporary Perspective*. New York: Holt, Rinehart og Winston.
- Keskinen, S., Irni, S., Touri, S. og Mulinari, D. 2009. *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. London: Ashgate.
- Keskinen, S. 2011. Troublesome differences – Dealing with gendered violence, ethnicity, and «race» in the Finnish welfare state. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 12(2): 153–172.
- Kjelaas, I. 2016. *Barns deltakelse i institusjonelle samtaler. En studie av samtaler mellom enslige asylbarn og miljøarbeidere på omsorgssenter*. PhD-avhandling. Trondheim: NTNU, Det humanistiske fakultet, Institutt for språk og litteratur.
- Kleinman, A. og Benson, P. 2006. Anthropology in the clinic: The problem of cultural competency and how to fix it. *Plos Medicine* 3(10).
- Kohli, R.K.S., Huber, R. og Faul, A.C. 2010. Historical and theoretical development of culturally competent social work practice. *Journal of Teaching in Social Work* 30(3): 252–271.
- Korbin, J.E. 2002. Culture and child maltreatment: cultural competence and beyond. *Child Abuse & Neglect* 26: 637–644.
- Kriz, K. og Skivenes, M. 2010. «Knowing our society» and «fighting against prejudices»: How child welfare workers in Norway and England perceive the challenges of minority parents. *British Journal of Social Work* 40: 2634–2651.
- Kvello, Ø. 2015. *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lee, A.S. og Farrell, M. 2006. Is cultural competency a backdoor to racism? *Anthropology News* 3: 9–10.
- Lipsky, M. 1980. *Street-Level Bureacracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Marsh, J.C. 2004. Social work in a multicultural society. *Social Work* 49(2): 5–6.

- Meld. St. 6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk. Mangfold og fellesskap*. Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet (BLD).
- Nylund, D. 2006. Critical multiculturalism, whiteness, and social work. Towards a more radical view of cultural competence. *Journal of Progressive Human Services* 17(2): 27-41.
- Ortega, R.M og C, K. Faller. 2011. Training child welfare worker from an intersectional cultural humility perspective: A paradigm shift. *Child Welfare* 90(5): 27-49.
- Paulsen, V., K. Thorshaug og B. Berg 2014. *Møter mellom innvandrere og barnevernet. Kunnskapsstatus*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning As.
- Pease, B. 2010. *On Doing Privilege. Unearned Advantage in a Divided World*. New York: Zed Books.
- Pon, G. 2009. Cultural competency as new racism: An ontology of forgetting. *Journal of Progressive Human Services* 20: 59-71.
- Qureshi, N.A. 2009. Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse. I: Eide, K., Rugkåsa, M., Qureshi, N. og Vike, H. red. *Over profesjonelle barrierer – et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ranta-Tyrkkö, S. 2011. High time for postcolonial analysis in social work. *Nordic Social Work Research* 1(1): 25-41.
- Rasmussen, M. 2004. *Sosialarbeideres erfaringer med flerkulturelt barnevernsarbeid*. Oslo: HIO-rapport 2004 nr 20.
- Righard, E. 2015. Internasjonell migration som perspektiv i sosialt arbeid. I: Righard, E, og Montesino, N. red. *Sosialt arbeid och migration*. Malmö: Gleerup.
- Rugkåsa, M. 2008. Majoriteten som premissleverandør i «flerkulturelt» arbeid. Otterstad, A.M. red. *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold – Fra utsikt til innsikt* Oslo: Universitetsforlaget.
- Rugkåsa, M. 2012. *Likhetens dilemma. Om sivilisering og integrasjon i den velferdsambisiøse norske stat*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rugkåsa, M. og Ylvisaker, S. 2015. Kritisk refleksjon i barnevernsfaglig praksis. I: Righard, E, og Montesino, N. red. *Sosialt arbeid och migration*. Malmö: Gleerup.
- Rugkåsa, M., Eide, K. og Ylvisaker, S. 2015a. Sosialarbeideres møte med barn og familier med minoritetsbakgrunn. *Tidsskriftet Norges Barnevern* 92(2). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rugkåsa, M., Eide, K. og Ylvisaker, S. 2015b. Symbolsk mening og kulturalisering i barnevernsarbeid. *Tidsskrift for velferdsforskning* 2: 98-106.
- Sandberg, K. 2012. Asylsøkende barns rettigheter. I: Høstmælingen, N., Kjørholt, E.S. og Sandberg, K. red. *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandbæk, M., og Pedersen, A. W., red. 2010. *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier: en panelstudie 2000-2009* 10/2010. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Skivenes, M. 2015. How the Norwegian child welfare system approaches migrant children. I: Skivenes, M., Barn, R., Kriz, K. og Pösö, T., red. *Child Welfare Systems and Migrant Children*. Oxford: Oxford University Press.
- Skytte, M. 2008a. *Sosialt arbeid med etniske minoritetsfamilier*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skytte, M. 2008b. Kategorisering og kulturoppfattelse. I: Schou, C. og Pedersen, C. red. *Samfundet i pedagogisk arbejde*. København: Akademisk forlag.
- Stang, E. G. 2012. Den rettslige reguleringen av omsorgssituasjonen. I: Eide, K. red. *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk: 144-156.
- Thomsen, M. og Larsen, B.R. 1994.: *En innvandrer krysser våre spor. Om samarbeid og barnevern*. Oslo: AdNotamGyldendal.

- Thorshaug, K., Svendsen, S. og Berg, B. 2010. *Barnevern i et minoritetsperspektiv. Evaluering av videreutdanningstilbud tilknyttet flerkulturelt barnevern*. Trondheim: NTNU, Samfunnsforskning.
- Varvin, S. 2015. *Flukt og eksil*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Williams, C. og Parrott, L. 2012. From specialism to genericism: Rising and falling to the challenges of responding to racial and ethnic diversity in social work education in Wales. *British Journal of Social Work* 43: 1206–1224.
- Williams, C. C. 2006. The epistemology of cultural competence. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Sciences* 82(2).
- Ylvisaker, S. 2004. *Når Omar, Sara og Samuel forteller – diskurs, ideologi og handling i møtet mellom sosialarbeidere og sosialklienter med ikke-vestlig familiebakgrunn*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Ylvisaker, S., Eide, K. og Rugkåsa, M. 2015. Silenced stories of social work with ethnic minority families in Norway. *Critical and Radical Social Work* 1. Bristol: Policy Press: 221–236.
- Østby, L. 2008. Rasisme eller kultur? Perspektiver i utdanningen av sosialarbeidere i Norge. *Fontene forskning* 1(1): 49–62.
- Øverlien, C. 2012. *Vold i hjemmet – barns strategier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Øverlien, C, Hauge, M.I. og Schulz, J.H. red. 2016: *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ålund, A. 2004. Sociala problem i kulturell förklänad: I: Meuwisse, A. og H. Swärd, H. red. *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.

Marianne Rugkåsa, ph.d. i sosialantropologi, er førsteamanuensis ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Institutt for sosialfag. Hennes forskningsinteresser er velferdsstat og integrasjon og barnevern og migrasjon. Hun har skrevet om normaliserings- og siviliseringsprosesser i velferdsstater i Norge og Norden, og utga i 2012 boka *Likhetens dilemma. Om sivilisering og integrasjon i den velferdsambisiøse norske stat*. Sammen med Ketil Eide og Signe Ylvisaker har hun på bakgrunn av forskningsprosjektet «Barnevern i et minoritetsperspektiv» blant annet skrevet artikkelen «Symbolsk mening og kulturalisering i barnevernsarbeid» *Tidsskrift for velferdsforskning* nr 2:2015.

Marianne Rugkåsa, Institutt for sosialfag, Høgskolen i Oslo og Akershus, Postboks 4 St. Olavsplass, NO-0130 Oslo, Norge. E-mail: Marianne.Rugkasa@hioa.no

Signe Ylvisaker, master i sosialt arbeid, er førstelektor ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Institutt for sosialfag. Hennes forskningsinteresser er teoriutvikling i sosialt arbeid og barnevern og migrasjon. Hun har blant annet skrevet om diskurser, ideologi og handling i sosialt arbeid og var medredaktør av boka *Ubehaget i sosialt arbeid* (2014). Sammen med Marianne Rugkåsa og Ketil Eide har hun på bakgrunn av forskningsprosjektet «Barnevern i et minoritetsperspektiv» blant annet skrevet artikkelen «Silenced stories of social work with ethnic minority families in Norway» *Critical and Radical Social Work* 1/2015.

Signe Ylvisaker, Institutt for sosialfag, Høgskolen i Oslo og Akershus, Postboks 4 St. Olavsplass, NO-0130 Oslo, Oslo. E-mail: Signe.Ylvisaker@hioa.no

Ketil Eide, ph.d. i sosiologi, er førsteamanuensis ved høgskolen i Sørøst-Norge, Institutt for sosialfag. Hans forskningsinteresser er knyttet til barndom og migrasjon, i tillegg til sosialt arbeid i et minoritetsperspektiv. Han har i særlig grad forsket på enslige mindreårige flyktningers oppvekst og levekår, og i

2012 var han redaktør av boka *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Sammen med Marianne Rugkåsa og Signe Ylvisaker har han på bakgrunn av forskningsprosjektet «Barnevern i et minoritetsperspektiv» blant annet skrevet «Omsorg for andre(s) barn. Barnevern, profesjon og minoritet.» *Fontene forskning* 8(1) 2015.

Ketil Eide, Institutt for helse-, sosial- og velferdsfag, Kjølnes Ring 56, Boks 203, NO-3901 Porsgrunn, Norge. E-mail: Ketil.eide@usn.no